

BULDAN YÖRESİ YER ADLARI

Yard. Doç. Dr. Levent KURGUN

*Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
medele@gmail.com*

ÖZET

Buldan adının çağrışım dairesinin büyük bir bölümünü *dokuma* doldurmaktadır. Bir başka deyişle *Buldan* adı *Geleneksel Türk Dokumasına* ait en güzel misallerin bulunabileceği yerlerden birini çağrıştırmaktadır. Kuruluşu ve yerleşimi tamamen Oğuzlar zamanında gerçekleşen bir yörenin hünerli elleri, ipliği *Türkçe* dokumuş, *Buldan*'ı dokumacılık tarihimizde yüzyıllardan beri ilk sıralarda anılan yerlerden biri yapmıştır. İpliği *Türkçe* dokuyanlar, yörelerini de ihmal etmemişler, dağlarını, ovalarını, yaylalarını, pınarlarını, yollarını da kayıt altına almışlar, neredeyse her bir taşta imzalarını atmışlardır. Çalışma bu imzaları konu edinmiştir.

Buldan yöresi yer adları ifadesi, bölgedeki çeşitli derlemelerde elde edilen ve 1/25000 ölçekli haritalardan sağlanan yer adlarını işaret etmektedir ki, çalışmada 572¹ yer adı incelenmiştir. Çalışma alanının sınırlarının belirlenmesi gayesi güdülerek haritalarda geçenler esas alınmıştır. Çalışmanın amacı ise, yeradbilimin gereği olarak yöreye ait yer adlarının esas özelliklerini, bir bildiri çerçevesinde, sayısal verilerle destekleyerek ortaya çıkarmaktır.

Öncelikle şunu da belirtmek gerekiyor ki, *yer adı* kavramı yalnızca yerleşim yerlerinin adlarını karşılamaz. Yer adları dairesine dağların, tepelerin, ovaların, pınarların, yolların, mahallelerin, köylerin vb. adları da girer². Bu bakımdan, *Buldan Yer Adları*, genelde baskın olan kaniya göre yalnızca *köy adlarını* göstermemektedir.

¹ İlgili haritalarda orun sınırları tam olarak belirtilmediğinden bunun kesin sayı olarak düşünülmemesi gerekir

² Doktora tezimizde (**Denizli İli Yer Adları**, PAÜ Sos. Bil. Enst. basılmamış doktora tezi, Denizli, 2002) belirtmeye çalıştığımız bu hususu ayrı bir çalışma olarak hazırlamaktayız.

En başta, yöremizin merkezinin adı ile ilgili görüşlerimizi açıklamak istiyoruz:

Yer adlarını araştırmaya yönelik olan çalışmalarda, tespitlerimize göre, genel olarak üç yol izlenmektedir. Birincisi, kökeni belirlenemeyen yer adı ile ilgili olarak türeyen ve halkbilimi çalışmalarında değerli bir malzeme olmasına karşılık yeradbilim çalışmalarında yalnızca adın özelliklerinden biri olarak görülen etimolojik legendlere başvurmaktır. Türk insanının yaratıcı hayal gücünü gösteren unsurlar, bu yüzden de önemli olmalarına karşılık, bu dayanaklar, yer adını *kastın neydi Moni'yeden Kastamonuya* kadar götürebilir³. Buna benzer üç kayıt da Buldan adı ile ilgili olarak verilmiştir: İlçemiz, sakinlerinin *bol don* giymeleri sebebiyle ya da eşkıyadan kaçarak saklandıkları bu yerde eşkıyalara *bul da al* dedikleri için, nihayet, dağları *bolluk* içinde olduğundan bu adı almıştır⁴.

Yer adları incelemelerinde başvurulan diğer bir yol ise, *özel adı oluşturan kelimenin sözlük anlamından bir şeyler çıkarmaya çalışmak* şeklinde açıklanabilir. Yeradbilim çalışmalarında bu da önemli hatalara yol açabilmektedir ki, çalışmalarımızda belirttiğimiz gibi⁵, her yer adı *özel addir*. *Tek bir nesneyi* gösterdikleri için *anlamlarından değil, görevlerinden* söz etmek gerekir. Bir başka deyişle yer adları, *anlam yükü olmayan*⁶, *görevli dil unsurlarıdır*. Görevleri ise, ilgili coğrafi nesneyi benzerlerinden ayırt etmektir. İşte bu yüzden sözlüklerde yer almazlar. Buna göre *Buldan*, *Denizli*, *İzmir* vb. yer adları hiçbir genel sözlükte madde başı olarak bulunmaz. Yani bir yer adının *anlamını* (!) çözümlenmeye yönelik çalışmalarda, yalnızca genel işletim sisteminde kullanılan sözlüklerden faydalanmaya çalışmak ya da yer adı olan kelimenin genel işletim sisteminde kullanılan anlamını *yer adının anlamı* olarak vermeye çalışmak, yeradbilimin çalışma prensipleriyle çakışmaktadır⁷. Dolayısıyla, *Buldan* adı, ister bu biçimiyle, isterse de parçalanmış olarak (*bul+dan* vb.), sözlüklerde anlamı olsun ya da olmasın belirtilen yolla açıklanamaz.

Anlamı (!) bilinmeyen yer adlarını çözümlenmenin bir başka yolu ise, yer adını ilgili yerin yakınında bulunan (ki mutlaka vardır!) bir antik şehrin adına ya da Batı Medeniyetine bağlı bir millete bağlamaktır. Bu anlayış, dördüncü maddede belirtilen etimolojik legendlere yakınlaşsa da uygulamada daha büyük hatalara yol açabilmektedir. Bu uygulamaları, ilgili yer adının *mesnetsiz* kalmaması için yapılan ve tamamen *bilgi eksikliğinden* kaynaklanan çalışmalar olarak değerlendirmek gerekir⁸. Mesela bu tarz bir anlayışa sahip olanlar, *Kaysar* adını⁹ *Alman kayserlerine* kadar götürür de bunun *Kayahisarın* ağızlarda aldığı şekil olduğunu kabul etmez¹⁰. Buldan

³ Mehmet Önder, **Şehirden Şehire Anadolu**, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1997, s. 269

⁴ İbrahim Şen, **Yeşil Buldan**, Yenigün Matbaası, Denizli, 1968

⁵ Mesela, H. Ömer Karpuz ve Levent Kurgun, *Sivas İli Orun (Yerleşim Yeri) Adları Üzerine Bir İnceleme*, Cumhuriyet'in 80. Yılında Sivas Sempozyumu Bildirileri, 15-17.05.2003, Sivas, s. 575

⁶ Anlamı var ise de fikrimizce en fazla *çağrışım* anlamından bahsedilebilir (bkz: 5 numaralı dipnot)

⁷ Elbette ki, yer adını oluşturan kelimenin anlamı için sözlükler birinci derece başvuru kaynaklarıdır. Yeradbilim yöntemlerinde de sözlükler en önemli kaynaklardır. Ancak dilde işletilen bir kelimenin anlamı, o kelime yer adı olduktan sonra ortadan kalkmaktadır. Bu bakımdan genel ad-özel ad ayrımını iyi belirlemek gerekir.

⁸ Bu konuda Louis Robert'in ifadesi dikkat çekicidir: *...Bütün bu söylediklerimizden şöyle bir kural da çıkabilmektedir: Herhangi bir yer adının Türkçe bir anlamı varsa, bu yer adının kökeninde antik bir ad aramak boşuna olduğu gibi tehlikeli ve inandırıcılıktan uzak olmaktadır...(Eskiçağ Anadolu'su'nda Yer Adları, (çev.R.Hüseyin Ünal), E.Ü. Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, 1, 1980, s.1-12)* (Burada bahsedilen anlam, yeradbilimin leksik köken çalışmalarında ele alınan anlamdır ki, yukarıda söylediklerimizle çelişmemektedir).

⁹ Denizli'nin Serinhisar İlçesi'ne bağlı Yeşilyuva Beldesi'nin eski adı.

¹⁰ Aynı ağız özelliği, *Karahüyük* adını da *Garik* yapmıştır.

adının da bazı kaynaklarda *Apollonos Hieron* adından kaynaklandığı belirtilmektedir¹¹ ki, fikrimizce Türkçe ile çok az ilgili olan bir kişi bile bu kelimenin *Apollonos Hieron*dan *Buldana* değiştiğini kabul etmeyecektir.

Tespitlerimize göre, sözlük karşılığı olmayan kelimelerden yapılmış yer adlarımızın önemli bir bölümünü boy, adlarından kaynaklananlar oluşturmaktadır. Daha çok sülale adlarından ve lakaplardan alınan boy adları, kişi ile ilgili olduğu için büyük değişikliklere uğrayabilmekte, zamanla ilk şekli ile son şekli arasında büyük farklar olabilmektedir¹². Bir yer adının boy adından kaynaklandığını tespit etmek de o yer adının kökenini tespit için yeterlidir. Daha derine inmek, boy adının kökenini araştırmak demektir ki, bu kişiadbilimin¹³ sınırları içine girer.

Nihayet, bir yer adı ile ilgili olarak verilen bir hükmün, varsa, başka bir coğrafyada aynı şekilde ve söylenişte olan benzerini de kapsamı gerekmektedir. Mesela, sözlük karşılığı bulunmayan Çivril adı ile ilgili verilen hükümlerin¹⁴, Anadolu'daki diğer Çivril'leri de açıklayabilmesi gerekir¹⁵ ya da yukarıda *Buldan* adına dair ileri sürülen görüşlerin bu adı taşıyan diğer yerleri de kapsamı icap eder. Buna göre, Buldan İlçesi'nin adının "kökeni ile ilgili açıklamalar, aynı coğrafyada bulunan bir diğer Buldan'ı da karşılamalıdır¹⁶. Yani kaynaklarda belirtilen diğer Buldan için de *sakinlerinin bol on giymeleri sebebiyle ya da eşkiyadan kaçarak saklandıkları bu yerde eşkiyalara bul da al dedikleri için, nihayet, dağları bolluk içinde olduğundan bu adı almıştır* açıklamasının veyahut *Apollonos Hieron* adından *değişmiştir* ifadesinin kullanılabilmesi lazımdır.

Fikrimizce *Buldan* adı, kayıtlarda da varlığı belirtilen *Buladan*, *Boladan* adlı oymaktan kaynaklanmıştır ki, bu ad Hüdavendigâr (Bursa) Sancağında da geçer¹⁷. Buldan'da da Bursa Mahallesi'nin bulunması, oymak adı ile orun adının ilişkisini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Buldan yöresinin yer adlarına ait genel özellikler ise, şöylece verilebilir:

Buldan İlçesi Yer Adları. Göze çarpan en önemli özellik, yöredeki yer adlarının tamamına yakınının Türkçe kelimelerden oluşmasıdır (yaklaşık %93). Bunda yörenin tamamının Oğuz yerleşmesi olmasının şüphesiz kesin etkisi vardır ki, genel bir bakışla Buldan civarına yerleşen Kayı, Afşar, Kınık, Yazır, Bayat, Salur ve Beydili boylarının yanı sıra bunlara bağlı, Çakallar, Araplı, Karalar, Sarıtekeli, Karatekeli, Sarılar, Saltuklar, Fakihler, Çakmaklar, Ceritler, Ceditler, Cabarlar, Çakırlar, Kaşıkçı, Eldirek, Saraçlar Manavlı ve Curalar gibi cemaat, oymak ve aşiretlerin adlarını saymak mümkündür.

¹¹ O. Zeki Avralıoğlu, **Buldan ve Yöresinin Tarihçesi**, Ankara, 1997, s.1 ve devamı

¹² Bu özellik yer adlarının genel özelliğidir

¹³ Antroponimi

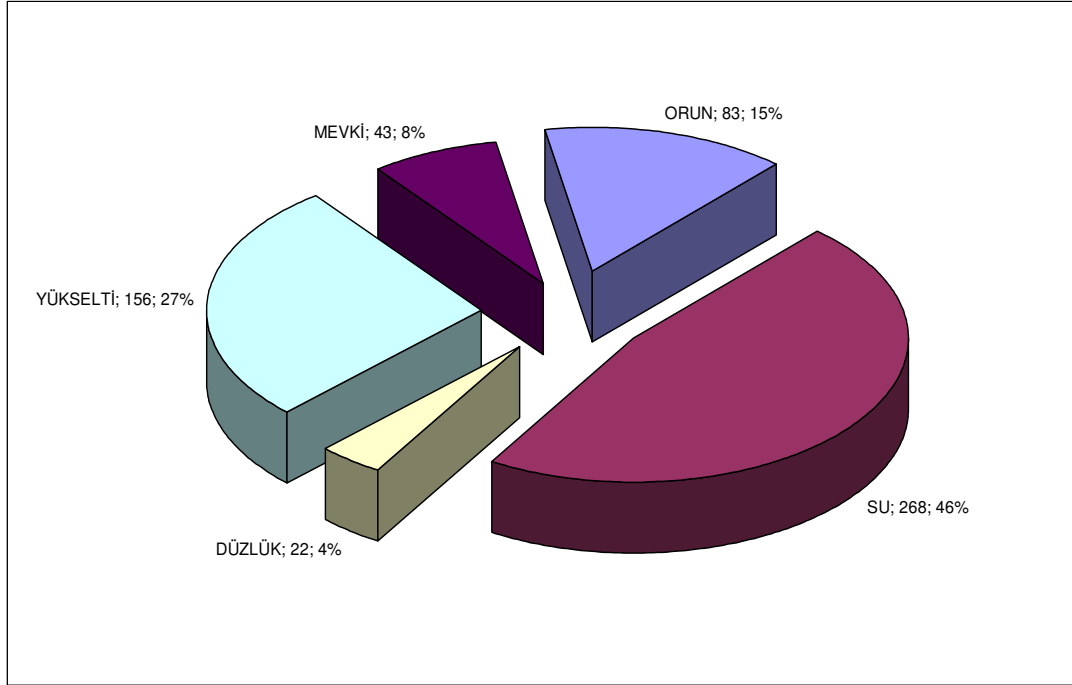
¹⁴ *Çivril* adının yöreyi çok beğenen Timur'un ordusuna *Çevril!* emri vermesi ile oluştuğu rivayet edilir (B. Galip Yavuz, **Çivril Tarihi**, Çivril,1969)

¹⁵ Anadolu'da beş tan daha *Çivril* adı bulunmaktadır ki, en azından biri *ırmak* adıdır ve Timur'un sözü bu durumda geçersiz kalmaktadır.

¹⁶ Turan Gökçe, **XVI. Ve XVII. Yüzyıllarda Lâzıkıyye (Denizli) Kazası**, Ankara, TTK Yay, 2000

¹⁷ Cevdet Türkay, **Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemâatlar**, İstanbul, Garanti Matbaası, 1979, s. 24; ayrıca s. 260

İlçe sınırları içinde tespit edilen 572 yer adının nesnelere göre dağılımı şöyledir:

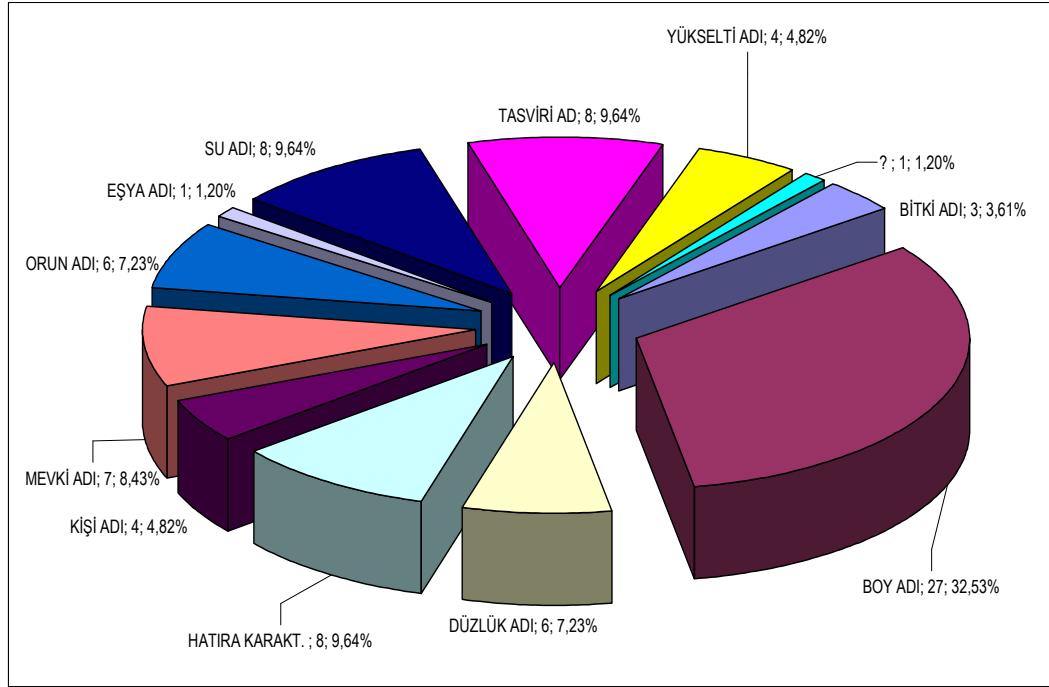
Grafik 1. Nesnelere Göre Buldan Yer Adları

Buldan yöresinde tespit edilen yer adlarının yarısına yakını (268 - %46) akarsular ve akmaz adları olarak iki alt gruba ayrılan su adları oluşturmaktadır. Diğer büyük grup ise, yükselti adlarıdır (156 - %27). Bu iki büyük gruptan, *Buldan yöresi engebeli ve sulak bir coğrafi yapıya sahiptir* hükmünü kolayca verme imkânı vardır.

Buldan İlçesi Orun Adları. 83 orun adının biri ilçe merkezinin, biri beldenin 28'i ise bağlı köylerin adlarıdır. Diğerleri ise, köy altı üniteler ve mahalle adlarıdır. Yaklaşık 520 km² yüzölçümüne sahip olan Buldan'da buna göre km²'ye 6,5 orun düşmektedir.

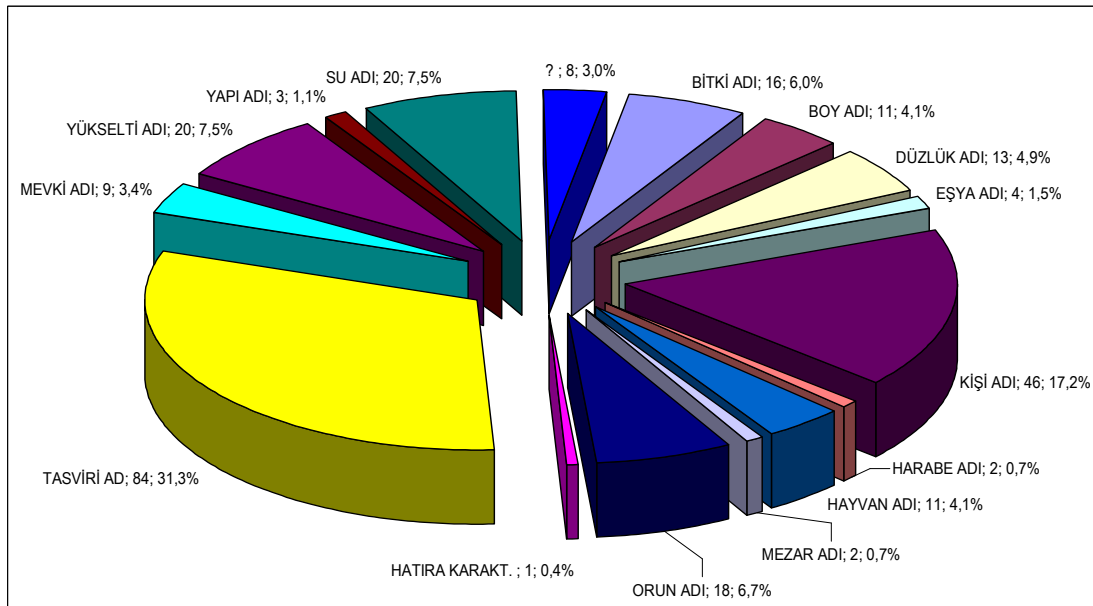
Orun adları 11 kaynaktan beslenmektedir. Bunların içinde en göze çarpan, boy adı kökenli yer adlarıdır ki, Denizli İli genelinde de böyledir, Oğuzlar bir orunu adlandırırken en çok kendi adlarını kullanmışlardır (~%33). Kişi adı kullanılarak yapılan orunlar da hesap edilecek olursa (~%5) bu oran yaklaşık %38'e çıkmaktadır.

Orun adlarının kökenlerine göre dağılımı şöyledir:

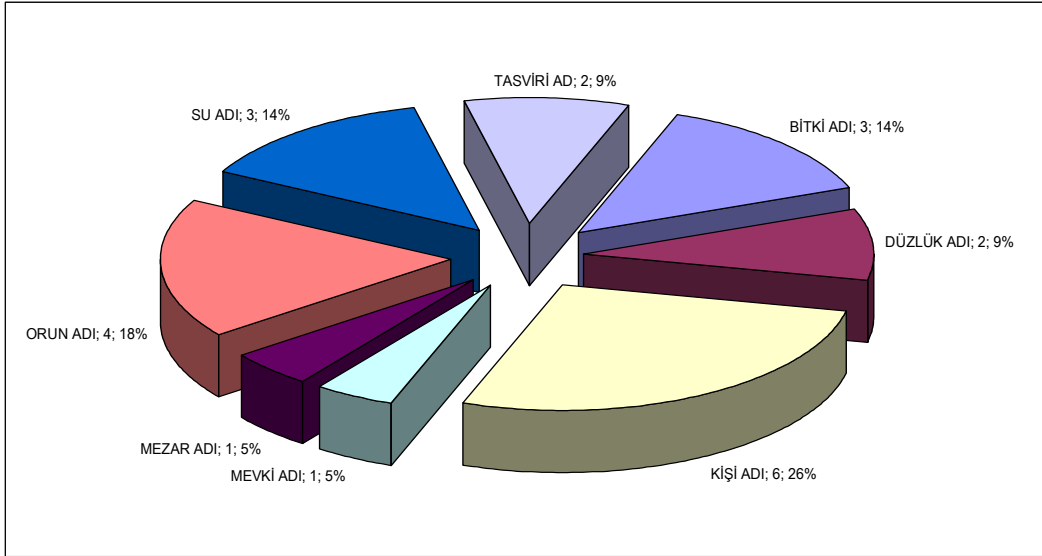
Grafik 2. Kökenlerine Göre Orun Adları

Buldan İlçesi Su Adları. Yukarıda da belirtildiği üzere Buldan İlçesi yer adlarının büyük bir bölümünü su adları oluşturmaktadır. Buldan'da su adları 15 kaynaktan beslenmektedir. Görüleceği üzere, suya ait nesnelere büyük bir bölümünün özellikleri, aynı zamanda onların özel adları da olmuştur (%31). Tasvirî ad olarak nitelendirdiğimiz bu grubu, kişi adı kökenli su adları izlemektedir ki, bunlar daha çok, yapının adı ile anılan kuyu ve çeşme adlarıdır:

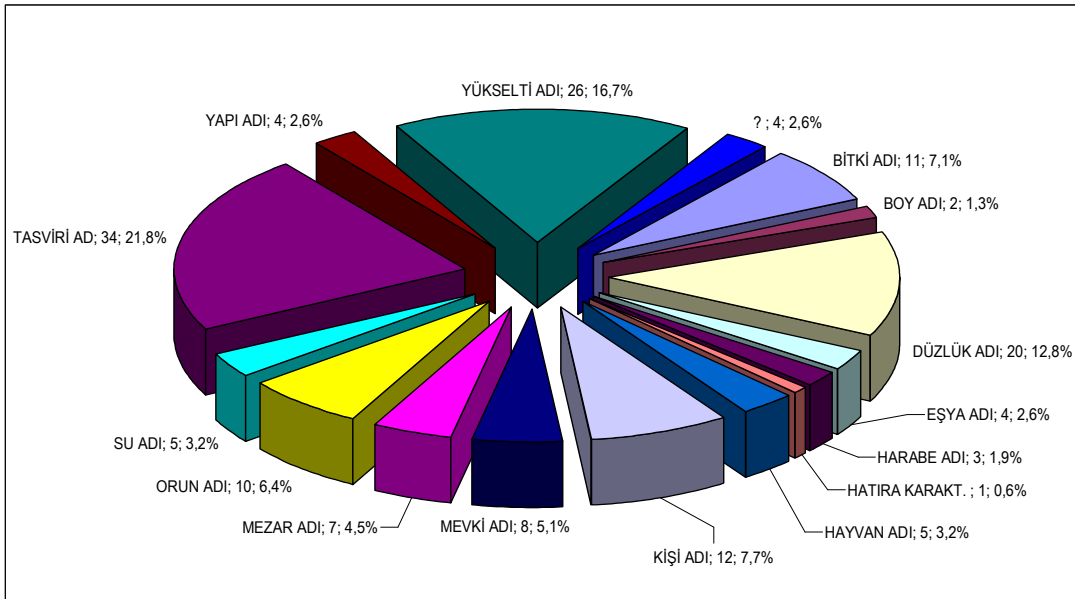
Grafik 3. Kökenlerine Göre Su Adları

Buldan İlçesi Düzlük Adları. 8 kaynaktan beslenen düzlük adlarının büyük bir bölümü kişi adları kullanılarak yapılmıştır (%26) Bu tip nesnelere daha çok sahibinin adı ile anıldığı tespit edilmiştir.

Grafik 4. Kökenlerine Göre Düzlük Adları

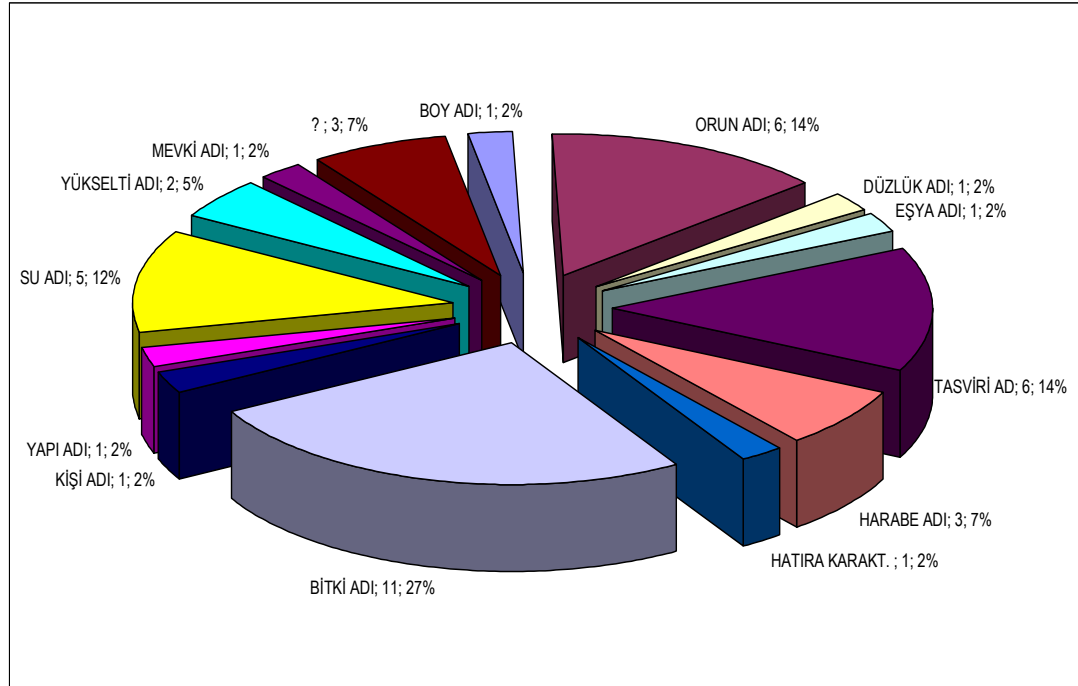
Buldan İlçesi Yükselti Adları. Buldan yöresinde en çok rastlanan ikinci nesne grubu yükseltilerdir. Yükselti adları çok çeşitli kaynaklardan beslenmektedir ki, belirtildiği gibi, bu, yörenin yapısı ile doğrudan ilgili olduğu gibi, Oğuzların küçük engebeleri bile adlandırdığını gösteren hususlardandır. Yükselti nesnelere 15 kaynaktan beslenir. Görüleceği gibi, yükselti nesnelere su adlarında olduğu gibi, daha çok tasvirî kelimeler kullanılarak adlandırılmıştır %21. Ayrıca bir başka yükseltinin adından aktararak yapılan 26 (~%17) ad bulunmaktadır.

Grafik 5. Kökenlerine Göre Yükselti Adları

Buldan İlçesi Mevki Adları. Diğer grup elemanlarının içinde ayrı bir yer tutmaktadır. 13 kaynaktan beslenen mevki adları, itibarî adlar, yol adları ve mezar-mezarlık adları olarak üç alt bölüme ayrılan bu grupta en çok bitki adları kullanılmıştır (%27).

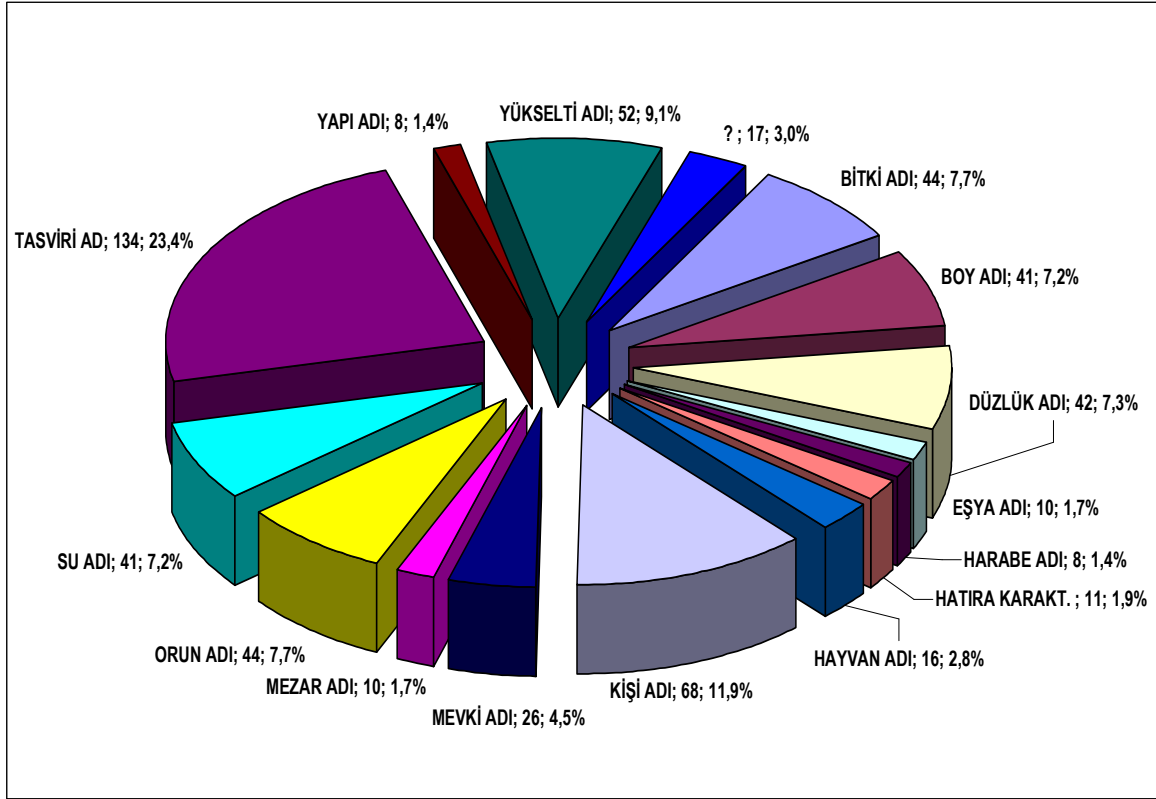
Mevki adlarının kökenlerine göre dağılımı şöyledir:

Grafik 6. Kökenlerine Göre Mevki Adları

Buldan'daki yer adları genel olarak ele alındığında ise, yöredeki adlandırma faaliyetinin hangi yollarla gerçekleştiğine dair bilgilere ulaşılmaktadır. Buna göre Buldan yöresindeki coğrafi nesnelere adlandırılmasında en çok tercih edilen yolun tasvirî kelimeler kullanmak olduğu grafikte görülecektir ki, yaklaşık olarak her dört addan bir bu yolla yapılmıştır (~%24). Bu adların dışında kalanlar ise aktarma adlardır ki, nesnelere başka nesnelere adları verilmiştir. Bu yolun en çok tercih edilen kaynağı ise, kişi adlarıdır (68 - ~%12).

Aşağıda Buldan İlçesi'ne ait yer adlarının adlandırma yolları gösterilmektedir:

Grafik 7. Kökenlerine Göre Buldan İlçesi Yer Adları

Başlangıçta söylenenleri burada bir kere daha tekrar etmekte fayda vardır ki, kuruluşu ve yerleşimi Oğuzlar zamanında olan Buldan İlçesi, geleneksel Türk sanatlarını bugünlere taşıyarak korumasının yanı sıra, yer adlarını da *Türkçe* usullerle oluşturarak, olması gerekeni, yani millî çizgiyi bozmamış, toprağı, karış karış adlandırarak Türk vatanı haline getirmiştir.

KAYNAKLAR

- Avrahoğlu, O. Zeki, Buldan ve Yöresinin Tarihçesi, Ankara, 1997
- Gökçe, Turan, XVI. Ve XVII. Yüzyıllarda Lâzıkıyye (Denizli) Kazası, Ankara, TTK Yay, 2000
- Karpuz H. Ömer ve Kurgun Levent, *Sivas İli Orun (Yerleşim Yeri) Adları Üzerine Bir İnceleme*, Cumhuriyet'in 80.Yılında Sivas Sempozyumu Bildirileri, 15-17.05.2003, Sivas
- Kurgun, Levent, **Denizli İli Yer Adları**, PAÜ Sos. Bil. Enst. basılmamış doktora tezi, Denizli, 2002
- Louis, Robert, *Eskiçağ Anadolu'sunda Yer Adları*, (çev.R.Hüseyin Ünal), E.Ü. Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, 1, 1980
- Önder, Mehmet, *Şehirden Şehire Anadolu*, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1997
- Şen, İbrahim, **Yeşil Buldan**, Yenigün Matbaası, Denizli, 1968
- Türkay, Cevdet, **Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemâatlar**, İstanbul, Garanti Matbaası, 1979
- Yavuz, B. Galip, **Çivril Tarihi**, Çivril, 1969
- _____ Buldan İlçesine ait 1/25000 ölçekli haritalar